

تدوین راهبردهای سیاسی قدرت برتر دفاعی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در افق سند چشم انداز ۱۴۰۴

کوروش بابلی^۱، خسرو ابوالحسنی^۲، سیاوش رضایی^۳

دریافت مقاله: ۹۶/۰۱/۲۸

پذیرش مقاله: ۹۶/۰۳/۲۴

چکیده

قدرت یکی از موضوعات پیچیده و فراگیر انسانی و از کلیدی ترین مباحث علم سیاست است. قدرت در مرکز ثقل امنیت است و قدرت ملی نیز با امنیت ملی وابستگی مستقیم و متقابل دارد. بنابراین دولتها معمولاً تلاش می‌کنند قدرتی بیش از آنچه که دارند کسب کنند. این سیاست توسط کشورهای اعمال می‌شود که احساس می‌کنند سهم آنها از قدرت جهانی کمتر از حد مورد انتظار است و با توجه به مقدرات خود، شایسته‌ی جایگاه بهتری در نظام بین الملل هستند. ج.ا.ا نیز به دلیل پیشینه‌ی تاریخی و تمدنی، فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی، موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی، منابع طبیعی و...، به دنبال ارتقاء قدرت و وزن ژئوپلیتیکی خود در منطقه است. و بدیهی است دست‌یابی به چنین وضعیتی با تدوین راهبردهای مناسب امکان‌پذیر است. این پژوهش که از نوع کاربردی و توسعه‌ای است، با هدف تدوین راهبردهای سیاسی کسب قدرت برتر دفاعی در منطقه غرب آسیا در افق ۱۴۰۴، و با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است، جامعه آماری نیز تعداد ۴۵ نفر از خبرگان حوزه‌ی علوم سیاسی و روابط بین الملل می‌باشند که در مسائل دفاعی نیز صاحب نظر باشند، نتایج تحقیق نشان می‌دهد ج.ا.ا در بعد سیاسی قدرت در منطقه غرب آسیا دارای موقعیت مناسبی است و با اتخاذ راهبردهای مبتنی بر قوت و فرصت، میتواند در افق ۱۴۰۴ به رتبه اول قدرت برتر دفاعی در بعد سیاسی دست پیدا کند.

واژگان کلیدی: قدرت، سند چشم انداز، قدرت برتر دفاعی، راهبرد، سیاست

^۱- دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲- دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۳- دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

مقدمه

صاحب نظران علوم سیاسی، که غالباً از آموزه های واقع گرایی الهام گرفته اند، بر این اعتقادند که رفتار دولت ها در محیط بین المللی بر اساس اتخاذ سیاست هایی شکل می گیرد که به بهترین وجه منافع ملی آنها را تأمین کند. منافع ملی نیز تنها در چارچوب «موقعیت قدرت» تعریف و تبیین می شود. والتز^۱، نظریه پرداز «واقعگرا»^۲ قدرت سیاسی را بر حسب «تأثیر گذاری» تعریف می کند. بر این اساس می گوید؛ اگر دولتی بتواند بیش از آن حد که تحت تأثیر قرار گیرد، دیگران را تحت تأثیر قرار دهد، به همان میزان واجد «قدرت» است (قوام، ۱۳۹۰: ۶۳). از سوی دیگر انگیزه های سیاسی در همه جا و میان همه ی دولت ها تلاش برای کسب قدرت است. بنابراین سیاست های داخلی و خارجی با توجه به اهدافی که دنبال می کنند به سه دسته تقسیم می شوند: سیاست حفظ قدرت، سیاست نمایش قدرت و سیاست افزایش قدرت. مورد اول و دوم مورد نظر ج.ا.ا. نیست چون این دو نوع سیاست ها توسط قدرت های بزرگ و ابر قدرت ها اتخاذ می گردد، لذا مختصراً به «سیاست افزایش قدرت» که مد نظر ج.ا.ا. است می پردازیم. در این نوع سیاست، دولت ها معمولاً تلاش می کنند قدرتی بیش از آنچه که دارند به دست آورند. دولت هایی که احساس می کنند سهم آنها از قدرت جهانی کم است و با توجه به امکانات و مقدرات خود، شایسته ی جایگاه بهتری در نظام بین الملل هستند. جمهوری اسلامی ایران، آلمان و ژاپن از جمله ی این کشورها هستند (سیف زاده، ۱۳۸۹: ۱۷۹).

طبیعی است که جمهوری اسلامی ایران به دلیل پیشینه ی تاریخی و تمدنی، فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی، موقعیت ویژه ی ژئوپلیتیکی و منابع فراوان، از موقعیت فعلی خود و ساختار قدرت موجود راضی نبوده و به دنبال ارتقاء قدرت و بهبود وزن ژئوپلیتیکی خود در منطقه باشد. این موضوع در تدابیر مقام معظم رهبری و سند چشم انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا. نیز به خوبی بیان گردیده است. بنابراین دغدغه ها و چالش هایی که ج.ا.ا. ایران را متقاعد می سازد که سیاست افزایش قدرت را در پیش بگیرد توجه به مفروضات، دغدغه های زیرند:

- ۱- روند تقابلی نظام سلطه علیه ج.ا.ا. با اتهاماتی مانند حامی تروریسم، تلاش برای دستیابی به سلاح هسته ای، برهم زنده ی نظم جهانی... مخاطرات امنیتی کشورمان را افزایش داده است.
- ۲- جمهوری اسلامی ایران به دلیل ماهیت ضد استکباری و الهام بخشی و نفوذ در منطقه همواره مورد تهدید در ابعاد مختلف قرار دارد.
- ۳- نظام بین الملل فاقد اقتدار مرکزی است و در چنین نظامی، منافع ملی هر واحد سیاسی تنها در

¹ - Waltz

² - Realis

چارچوب و متناسب با «موقعیت قدرت» آن دولت تأمین می‌شود (جکسون، ۱۹۹۹: ۴۳۱).

۴- در مناقشات اجتناب ناپذیر بین‌المللی، هر بازیگر بین‌المللی (با توجه به ظرفیت‌های خود) سعی دارد که سهمی بیشتر از قدرت را در سطح منطقه و جهان به دست آورد، بر پایه این تحلیل دولت‌ها در نظام بین‌الملل برای حفظ خود، به خویش وابسته اند (قوام، ۱۳۹۰: ۸۷).

بنابراین تعقیب و کسب قدرت یک هدف منطقی و اجتناب ناپذیر سیاست خارجی و دفاعی، ج.ا.ا. به شمار می‌رود. از طرف دیگر دستیابی به سهم بیشتر از قدرت در سطح منطقه و جهان، مستلزم تدوین راهبردهای قدرت ساز است. لذا ج.ا.ا. بایستی از طریق خودیاری و با اتکا به قابلیت‌های ساختاری و داخلی خود به تولید و ارتقاء قدرت سیاسی و تأمین امنیت خود اهتمام داشته باشد. با توجه به مفروضات بالا مسئله اصلی این تحقیق، فقدان راهبردهای مدون سیاسی برای دست‌یابی به قدرت برتر دفاعی در منطقه، در افق ۱۴۰۴ است.

و اما اهمیت این تحقیق در این است که:

- این تحقیق ضمن تعیین وضعیت موجود قدرت سیاسی (تاثیر گذار در قدرت دفاعی)، وضعیت مطلوب قدرت سیاسی کشور را در افق ۱۴۰۴ مشخص و راهبرد های سیاسی تحقق قدرت برتر دفاعی در منطقه را ارائه خواهد نمود.

- از لحاظ کاربردی باعث وفاق، فهم مشترک و اهتمام مسئولین سیاسی و دفاعی کشور برای تلاش برای دست‌یابی به بعد سیاسی قدرت برتر دفاعی در منطقه می‌گردد.

- نتایج این تحقیق از یک سو سازمان‌ها و نهادهای سیاسی و دفاعی کشور را به راهبردهای مدون و علمی تجهیز می‌کند و از سوی دیگر برداشتی واحد از افق‌های پیش روی مسئولین کشور در مورد وضعیت سیاسی و دفاعی کشور در منطقه قرار می‌دهد.

- مبانی نظری حاصل از نتایج مطالعات اکتشافی این تحقیق، می‌تواند، بر غنای علمی پژوهش‌های حوزه‌ی قدرت سیاسی و دیپلماسی دفاعی بیفزاید.

انجام این پژوهش ضرورت دارد زیرا عدم انجام این تحقیق و فراهم نشدن راهبردهای مدون و علمی که همه جوانب را برای دست‌یابی به بعد سیاسی قدرت برتر دفاعی بر اساس سند چشم انداز در نظر گرفته باشد، نوعی بی‌توجهی و غفلت از مطالبات سند چشم انداز است.

۱۰۱. *Σελτιον* بنابراین پژوهش حاضر با هدف اصلی «دستیابی به راهبردهای بعد سیاسی تحقق قدرت برتر دفاعی منطقه ای ج.ا. براساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ شمسی است»

سؤال تحقیق نیز متناظر با هدف طراحی شده و عبارت است از:

«راهبردهای سیاسی کسب قدرت برتر دفاعی منطقه ی غرب آسیا بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ شمسی کدامند؟»

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق

واکاوی سوابق تحقیق شامل: (سه رساله دکتری، چهار مقاله‌ی علمی پژوهشی و دو مطالعه گروهی در دانشگاه عالی دفاع ملی) است که نشان داد، اگر چه در حوزه‌ی موضوع این تحقیق، پژوهش‌های متنوع و زیادی انجام شده است که جنبه دانش افزایی آنها برای تحقیق حاضر غیر قابل انکار است، اما این تحقیقات از لحاظ محتوا بیشتر در باره‌ی سیاست‌های دفاعی و امنیتی، دکترین نظامی، دفاع همه جانبه، راهبرد دفاعی و راهبرد دفاعی غیر نظامی، مستند سازی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های قدرت دفاعی انجام شده است و در هیچ کدام از تحقیقات قبلی به طور جامع به تمامی جوانب بعد سیاسی قدرت دفاعی ج.ا. و حتی رقبا پرداخته نشده است، ضمن این که این تحقیق از نظر عنوان، اهداف و سؤالات با پیشینه‌های بررسی شده تفاوت دارد.

از نوآوری‌های تحقیق این است که می‌توان بخشی از خلأ مباحث تئوریک در حوزه ی بعد سیاسی قدرت برتر دفاعی کشور را جبران نماید. و با توجه به این که حاصل یک مطالعه گروهی است از لحاظ محتوا از جامعیت برخوردار بوده و راهبردهای حاصل از آن می‌تواند راه روشنی را برای مسئولین سیاسی و دفاعی امنیتی کشور در دست یابی به مطالبات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) و سند چشم‌انداز در کسب قدرت برتر دفاعی منطقه باشد.

- مفهوم شناسی متغیرهای تحقیق

- ۵- چشم‌انداز: چشم‌انداز مفهومی است که با افعال دیدن و نگریستن به موضوعی در دور دست می‌پردازد. چشم‌انداز هنر دیدن پدیده‌ها به صورت شفاف است. (حسنلو، ۱۳۸۸، ۳۳)
- ۶- قدرت دفاعی: قدرت دفاعی عبارت است از: به کارگیری و استفاده ی مؤثر از کلیه‌ی مقدرات و منابع در تمامی ابعاد قدرت ملی به منظور رفع و دفع تهدیدات و ایجاد امنیت پایدار و نیل به منافع و اهداف ملی (مطالعات گروهی دانشجویان دوره ششم سیاست دفاعی، ۱۳۹۳، ۵۰).

۷- قدرت برتر دفاعی منطقه‌ای: وضعیت یا موقعیتی است که در آن یک کشور قادر باشد در منطقه مورد نظر، با بهره‌گیری از کلیه منابع و مقدرات کشور در تمام ابعاد قدرت ملی؛ بقاء و امنیت خود را حفظ کند، منافع و اهداف ملی خود را تامین نماید، توانایی تأثیر گذاری بر تحولات منطقه را داشته و معیارهای توزیع قدرت در منطقه را تعیین نماید، بحران‌ها و مناقشات منطقه را مدیریت نموده و توانایی مقابله‌ی مؤثر در برابر تهدیدات را داشته باشد (تعریف از محقق).

– قدرت سیاسی و مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن

نمی‌توان از قدرت حرف زد ولی به اندیشه‌های مکتب اصالت قدرت یعنی «واقع‌گرایی» نپرداخت؛ واقع‌گرایی از ابتدای قرن بیستم به صورت پارادایم مسلط در سیاست بین‌الملل ظاهر شد، واقع‌گرایی از جمله نظریه‌های مستحکم در روابط بین‌الملل است که قدرت تبیین زیادی با واقعیات محیطی دارد و بسیاری از اتفاقات و حوادث قرن بیستم از جمله جنگ‌های جهانی اول و دوم، در چارچوب این نظریه به خوبی قابل تبیین است. در این مکتب قدرت در درجه نخست اهمیت قرار دارد و راه حل ایجاد صلح را در تلاش بازیگران برای کسب قدرت بیشتر و یا بازدارندگی می‌داند.

اما چگونه می‌توان منافع ملی کشور را در فضای متغییر بین‌المللی شناخت و با تولید قدرت، متناسب با شرایط و آینده‌نگری، منزلت و موقعیت کشور را ارتقاء داد؟ برای این منظور باید «محیط» را به خوبی شناخت؛ یعنی اینکه هم به مقدرات و امکانات داخلی (محیط داخلی) توجه نمود و هم محذورات و ملزومات بین‌المللی (محیط خارجی) را درک کرد. زیرا «در عرصه‌ی بین‌المللی بازیگرانی که توانسته‌اند عوامل سخت افزاری و نرم افزاری محیط داخلی خود را بهینه کنند، به سهولت توانسته‌اند با عنایت به فرصت‌ها و ملزومات ناشی از فضای بین‌الملل، موقعیت خود را ارتقاء بخشند» (سیف زاده، ۱۳۸۹: ۱۱۲).

اینکه مؤلفه‌های قدرت سیاسی کدامند؟ نظرات متعددی توسط اندیشمندان حوزه سیاست و روابط بین‌الملل ارائه شده است. «اسپایکمن»^۱ محقق و متفکر آمریکایی عناصر زیر را مبانی قدرت می‌داند که در آن عناصر قدرت سیاسی هم وجود دارند: مساحت زمین، ماهیت مرزها، کثرت جمعیت، منابع طبیعی، کثرت جمعیت، منابع طبیعی، پیشرفت اقتصادی و تکنولوژیک، قدرت مالی تجانس‌نژادی، میزان همگونی و همسانی جمعیت، ثبات سیاسی و روحیه‌ی ملی (همان منبع، ۱۷۲).

¹ Spykman

دانشمند دیگر آلمانی موسوم به «فیشر»^۱ در ساله‌ای قبل از جنگ دوم جهانی عناصر سازنده‌ی قدرت یک کشور را به سه دسته اساسی عوامل سیاسی، عوامل اقتصادی، و عوامل روانی تقسیم می‌کند و عوامل سیاسی قدرت را شامل: وضع جغرافیایی، مساحت کشور، جمعیت، مهارت در ایجاد تشکیلات سیاسی، سطح فرهنگ، کیفیت مرزها و ... می‌داند» (سیف زاده، ۱۳۸۹: ۱۷۲)

محقق با مطالعات فراوان در متون سیاسی و روابط بین‌الملل و مراجعه به نظریه‌های دانشمندان حوزه‌ی علم سیاست، عوامل زیرا به عنوان مؤلفه‌های قدرت سیاسی استخراج نموده است که شامل: ثبات سیاسی، رهبری، روحیه‌ی ملی، ساختار حکومت، ایدئولوژی، پرستیژ و اعتبار ملی، انسجام سیاسی و مذهبی و اتحادها و ائتلافها می‌باشد، این مؤلفه‌ها از طریق پرسشنامه به تعداد ۱۰ نفر از صاحب نظران و خبرگان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل قرار داده شد و به تأیید خبرگان رسید. در ادامه به تمام مؤلفه‌ها و شاخص‌های بعد سیاسی قدرت و نقش آنها در ارتقاء قدرت دفاعی یک کشور پرداخته شده است. قدرت سیاسی جمهوری اسلامی ایران نیز در چارچوب همین معیارها با رقبای منطقه‌ای خود مورد مقایسه قرار گرفته است.

الف) مؤلفه‌ها و شاخص‌های قدرت و ضعف سیاسی ج.ا.ا (در محیط داخلی)

۱) ثبات سیاسی: ثبات سیاسی شامل ثبات در جهت گیری‌های کلان سیاسی، سیاستگذاری‌ها و در ارزش‌ها و آرمان‌های همواره عامل مهمی در ارزیابی قدرت ملی کشورها تلقی می‌شود. هرگونه دگرگونی اساسی و جابجایی عمده در اولویت‌های اهداف سیاست خارجی (ناشی از عدم ثبات سیاسی)، مستلزم دگرگونی در توزیع منابع است. اگر این تغییرات منجر به بروز بحران‌های گوناگون شود، کاهش قدرت ملی را در پی دارد» (قوام، ۱۳۹۰: ۶۳). از آنجا که جهت گیری‌های سیاسی و سیاستگذاری‌های کلان کشور، توسط رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) پایه گذاری می‌شود و هم‌ی کارگزاران نظام ملزم به رعایت آنها هستند معمولاً از ثبات برخوردارند. هم چنین ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی نیز همواره از خطوط قرمز نظام ج.ا.ا بوده و توسط کارگزاران رعایت گردیده است. بنابراین ثبات سیاسی از مؤلفه‌های مهم قدرت سیاسی در ج.ا.ا محسوب می‌گردد.

۲) رهبری: قدرت دینی و مذهبی، مدیریت کلان و تعیین جهت گیری‌های اساسی کشور و مقبولیت و مشروعیت رهبری در ج.ا.ا از عوامل اصلی قدرت سیاسی است. رهبری هم مرجعیت دینی را بر عهده دارد و هم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) است، بنابراین عامه مردم و نیروهای مسلح، او را مقام الهی می‌دانند و فرمان او را مطاع می‌شمارند. به عنوان مثال صدور حکم «جهاد» از اختیارات رهبری است و یکی از تبلورهای قدرت دینی و

¹. Fisher

مذهبی رهبر است که ظرفیت فزاینده و بی نظیری را در قدرت سیاسی و دفاعی کشور ایجاد می‌کند. از طرفی رهبری، بر تمام جهت‌گیری‌های کلان سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و... نظارت دارد، بنابراین به عنوان هماهنگ کننده و فرماندهی کل قوا، قادر است همه‌ی امکانات کشور را در صورت لزوم در خدمت امور دفاعی قرار داده و بسیج ملی و همگانی را به مفهوم کامل آن برای دفاع از کشور ایجاد نماید. این مسئله در ارتقاء قدرت دفاعی و بازدارندگی کشور بسیار مؤثر است (قوت برای ج.ا.ا و ضعف برای رقبا).

(۳) روحیه‌ی ملی: روحیه ملی می‌تواند در میزان پشتیبانی مردم از سیاست‌های دولت خویش مؤثر افتد و عامل عمده‌ای در ارزیابی قدرت ملی به شمار می‌رود (قوام، ۱۳۹۰: ۶۰).

مردم ایران علی‌رغم برخی ناهمگونی‌های نژادی و قومی دارای خصوصیات، سنت‌ها، ارزش‌ها و تجارب مشترک تاریخی هستند و عملاً نیز در بحران‌ها نشان داده‌اند که نقاط مشترک و همگون آنها بیش از نقاط افتراق و ناهمگون است و از روحیه‌ی ملی واحدی برخوردارند (قوت برای ایران ضعف برای رقبا).

(۴) ساختار حکومت: ساختار حکومت نیز در قدرت سیاسی آن نقش مهمی دارد به عنوان مثال «نظام‌های دموکراتیک به مراتب بیش از یک نظام‌های اقتدارگرا قدرت و توان ملی دارند» (قوام، ۱۳۹۰: ۶۵). در ج.ا.ا نوع حکومت مردم سالاری دینی است، که با مقبولیت مردمی و مشروعیت الهی الگوی جدیدی از دموکراسی دینی را به جهان عرضه داشته است. اصل ولایت فقیه به عنوان مبنای ساختار حکومتی ج.ا.ا. موجب ثبات در سیاست‌های عالی کشور است، و قدرت فزاینده‌ای را همراه با مردم سالاری دینی برای جمهوری اسلامی ایجاد نموده است (قوت برای ایران ضعف برای رقبا).

(۵) ایدئولوژی: تأثیر ایدئولوژی بر قدرت ملی (سیاسی و دفاعی) غیر قابل انکار است. ایدئولوژی موجب تقویت روحیه‌ی ملی می‌گردد، ایدئولوژی مردم را به دستگاه دولتی و سیستم موجود کشور معتقد می‌کند، ایدئولوژی موجب یکپارچگی و وحدت در داخل کشور می‌شود، ایدئولوژی یکی از بهترین و مؤثرترین وسایل نفوذ در سایر کشورها به شمار می‌آید، مناطق نفوذ در برخی از موارد زائیده‌ی ایدئولوژی در صحنه بین الملل است (قوام، ۱۳۹۰: ۵۶-۵۷). به طور کلی می‌توان گفت ایدئولوژی اسلامی با کار ویژه‌های خود یکی از مهمترین نقاط قوت و ارتقاء دهنده‌ی قدرت سیاسی و دفاعی ج.ا.ا. است، و عامل تهدید زا برای رقبا.

(۷) پرستیژ و اعتبار ملی: پرستیژ، احترامی است که یک کشور در خارج از قلمرو خود از آن برخوردار است. این احترام در روند مراودات سیاسی، اقتصادی و دفاعی آن بسیار مؤثر است، البته می‌توان گفت امروزه داشتن دانش فنی، فرهنگ مقبول جهان شمول، از مهمترین عوامل تعیین کننده موقعیت و پرستیژ کشورها است (سیف زاده، ۱۳۸۹: ۱۷۷). شاخص‌های ارتقاء پرستیژ یک کشور عبارتند از: قدمت و دیرینگی، داشتن متحدان قوی،

موفقیت‌های چشمگیر علمی، اقتصادی، دفاعی و... توان و جسارت ریسک‌پذیری، پیروزی در جنگ‌های قبلی، آسیب‌ناپذیری در مقابل هجوم خارجی، توان هنجار. ملاحظه می‌شود که جمهوری اسلامی در اکثریت موارد واجد این شاخص‌ها است و این مهم پرستیژ و موقعیت قدرت کشور را ارتقاء داده است. اگر چه در برخی شاخص‌ها نیز دارای ضعف است.

۸) انسجام مذهبی و سیاسی: (انطباق اعتقادات مذهبی مردم با سیاست‌های حکومت) با پیروزی انقلاب، برای اولین بار شاهد ساختار حکومتی سیاسی - مذهبی در ایران هستیم. مذهب و سیاست در هم ادغام و در ساختار سیاسی مذهبی واحدی تجلی یافت که این امر، پشتوانه‌ی مردمی نظام را تقویت و قدرت جدیدی را برای ایران به ارمغان آورده است. این قدرت جدید می‌تواند در امور دفاعی و بسیج‌گسترده‌ی مردمی تبلور یابد (صفوی همای، ۱۳۸۹: ۸۸). بنابراین انسجام و تطابق دین و سیاست در ج. ا. ا، از نقاط قوت ج. ا. ا و تهدید برای رقبا است.

۹) اتحادها و ائتلاف‌ها: با جهانی شدن عوامل قدرت، نقش اتحادهای سیاسی و نظامی بسیار مهم است. هر کشور می‌تواند با سازوکارهای زیر بر قدرت دفاعی خود بیفزاید: عضویت در ائتلاف‌های نظامی و امنیتی، مشارکت در ترتیبات و سازوکارهای امنیتی و نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی، تأثیر گذاری بر ساز و کارها نظامی و امنیتی منطقه - ای و بین‌المللی. متأسفانه در این خصوص ج. ا. ا از وضعیت مناسبی برخوردار نیست (ضعف برای ایران و فرصت برای رقبا).

ب) مؤلفه‌ها و شاخصه‌های قدرت و ضعف سیاسی رقبا در «محیط منطقه‌ای»

منظور از محیط منطقه‌ای، منطقه‌ی جنوب غرب آسیا می‌باشد که قدرت برتر سیاسی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران بایستی در آن منطقه تحقق پیدا نماید، اما در این منطقه تعداد معدودی از کشورها ظرفیت رقابت و یا تخاصم با ج. ا. ا را دارند، لذا در این تحقیق فقط به تشریح وضعیت آنها پرداخته شده است، ترکیه، عربستان و رژیم صهیونیستی از جمله‌ی این رقبا و دشمنان هستند.

۱- کشور ترکیه

الف) عوامل سیاسی قدرت دفاعی ترکیه (قوت ترکیه و تهدید برای ج. ا. ا):

ثبات در اصول سیاست خارجی: یکی از ویژگی‌های قابل توجه و مهم سیاست خارجی ترکیه را می‌توان ثبات رفتاری و وفاداری کارگزاران این کشور به اصول سیاست خارجی کشور دانست، که در ارتقاء قدرت ملی و به خصوص دفاعی این کشور تأثیر قابل توجهی دارد. می‌توان گفت اصول سیاست خارجی ترکیه همان اصولی است که از زمان تفکر کمالیسم در تأسیس جمهوری نوین ترکیه نشأت گرفته است. مهمترین اهداف ترکیه در سیاست

خارجی شناخت اولویت‌های ملی و محیطی است و نقطه مهم تأکید ترکیه تمایل به شناسایی به عنوان یک کشور اروپایی است (ملک محمدی، ۱۳۸۹: ۳۱).

سیاست نزدیکی ترکیه به ابر قدرت آمریکا: رهبران ترکیه به این نتیجه رسیدند که روابط خود با آمریکا را تقویت نموده و به این وسیله موقعیت خود را در سطح منطقه‌ای و جهانی ارتقاء دهند. ترکیه نشان داده است که می‌تواند در مناقشات و بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تکیه گاه مناسبی برای غرب باشد، نقش ترکیه در بحران سوریه را می‌توان در همین راستا تعبیر کرد. بنابراین حمایت ترکیه از سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا و حمایت‌های متقابل آمریکا از ترکیه، استقرار پایگاه اینجریلیک و سامانه‌های دفاع موشکی آمریکا در این کشور یکی از مؤلفه‌های غیر قابل انکار قدرت سیاسی - دفاعی ترکیه به شمار رفته و می‌تواند برای ج.ا.ا عامل تهدید باشد.

۳) توان ترکیه در ایفای نقش تأثیر گذار در ساز و کارهای منطقه‌ای و بین‌المللی: ترکیه در بکارگیری فنون دیپلماتیک در ارتقاء جایگاه خود در نظام بین‌الملل از تبحر بالایی برخوردار است، بسیاری از تحلیل‌گران سیاسی به شناخت این کشور از منافع ملی خود، شناخت نظام بین‌الملل و روندهای آن، بازیگران و قواعد بازی اعتراف دارند. نقش این کشور در جریان جنگ خلیج فارس، عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مانند جامعه اروپا، اکو، ناتو، پیمان همکاری کشورهای حوزه‌ی دریای سیاه و نقش میانجیگری او در بسیاری از بحران‌های سیاسی و مسائل اقتصادی، نشانگر توان ایفای نقش فعال این کشور در مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی است.

۴) عضویت ترکیه در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو): «سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) مهمترین پیمان نظامی - سیاسی جهان است. منشور ناتو دارای ۱۴ ماده است که ماده ۵ از همه مهمتر است، و دکنترین «همه علیه یکی» نامیده میشود. بر اساس این ماده هرگونه حمله‌ی نظامی به یکی از اعضاء به مثابه حمله به سایر اعضاء تلقی شده و کشورهای عضو موظف اند در صدد دفع تجاوز برآیند» (رضایی، ۱۳۸۴: ۳۶).

بنابراین عضویت ترکیه در پیمان سیاسی - نظامی ناتو و در همسایگی ایران، از مؤلفه‌های اصلی قدرت سیاسی و دفاعی این کشور محسوب می‌گردد و قدرت چانه زنی او را در مسائل منطقه‌ای بالا برده است. این مؤلفه برای کشور ما یکی از مهمترین تهدیدات محسوب می‌گردد.

ب) عوامل سیاسی ضعف قدرت دفاعی ترکیه (ضعف برای ترکیه و فرصت برای ج.ا.ا)

۱) اختلافات سیاسی و مرزی با همسایگان: ترکیه با اکثر کشورهای همسایه خود دارای مشکلاتی است که همین امر باعث ایجاد مسائل امنیتی برای این کشور شده است. با یونان بر سر ادعای مالکیت بر جزایر واقع در دریای اژه و مسئله قبرس، با ارمنستان بر سر مسئله قتل عام ۲۴ آوریل ۱۹۱۵، با عراق و سوریه بر سر مسئله آب و مشکل اکراد درگیر می‌باشد (ملک محمدی، ۱۳۸۹: ۴۳).

۲) نفوذ و تأثیر گذاری ارتش در سیاست: انجام کودتاهای متعدد و نائباتی سیاسی: از سال ۱۹۲۳ که با امضاء عهد نامه‌ی لوزان، دولت مستقل ترکیه در سرزمین آناتولی پس از عصر سلاطین عثمانی به رسمیت شناخته شد، کودتاهای متعددی از جمله کودتاهای سال‌های ۱۹۶۰، ۱۹۸۰ و طرح کودتای «چکش سبز» معروف به «بالوز» در سال ۲۰۰۳، در این کشور صورت گرفته است که حاکی از عدم ثبات سیاسی در این کشور است (بنی هاشم، ۱۳۹۲: ۳۷). بنابراین می‌توان گفت که ترکیه در حال حاضر به چالش‌های متعددی مانند اقلیت‌های قومی و مذهبی، نظام انتخاباتی و حزبی و دخالت نظامیان روبرو است و این امر از نقاط ضعف این کشور و از فرصت‌های جمهوری اسلامی ایران در مؤلفه‌ی سیاسی محسوب می‌گردد.

۳) عدم انطباق ارزش‌ها و هویت مردم با سیاست‌های نظام حاکم: سکولاریسم در ترکیه در مقابل اسلام‌گرایی، گرایش‌های غربی را عرضه می‌دارد. تحت تأثیر این پارادکس‌ها رهبران ترکیه جامعه‌ای با دو ویژگی بنا نهاده‌اند. اسلام و سکولاریسم اکنون در مقابل هم صف آرایی کرده‌اند این تقابل یکی از چالش‌های مهم پیش روی ترکیه در قرن بیست و یکم خواهد بود (ملک محمدی، ۱۳۸۵: ۱۶). بنابراین ارزش‌های هویتی مردم که ریشه در اسلام دارد با ارزش‌های سکولاریسم غربی که دولت بر آن تأکید دارد منطبق نیست. از طرفی رقابت و تنش بین اسلام‌گرایان، سکولارها و علویان باعث شده است تا امنیت ملی در این کشور آسیب پذیر باشد (مارتین، ۱۳۸۹: ۲۷).

۴) چالش‌های داخلی به ویژه مسئله‌ی کردهای ترکیه: بدون تردید مسئله‌ی کردها را می‌توان از جمله مسائل مهم منطقه و بزرگترین مسئله‌ی امنیتی داخلی ترکیه در حال حاضر و در آینده قلمداد کرد. مسئله کردها در یک نگاه کلی یکی از بزرگترین مسائل امنیتی ترکیه قلمداد کرد. ریشه اصلی این پدیده را باید در هویت زدایی قومی و فرهنگی از کردها دانست (ملک محمدی، ۱۳۸۵: ۴۲).

۲- عربستان سعودی

الف) عوامل سیاسی ارتقاء قدرت دفاعی عربستان (قوت عربستان و تهدید برای ج.ا.ا)

حمایت آمریکا از سیاست‌های منطقه‌ای عربستان: جهت‌گیری سیاست خارجی عربستان در راستای سیاست‌های جهانی بلوک غرب به ویژه آمریکا قرار دارد. به همین دلیل عربستان همواره یکی از کشورهای مورد حمایت آمریکا بوده است. پاول آرتز بر اهمیت حمایت ایالات متحده از عربستان در ایجاد ثبات در این کشور تأکید دارد (استنسی، ۱۳۹۳: ۳۴). «بقای خاندان آل سعود را تنها می‌توان با در نظر گرفتن محیط بین‌المللی به ویژه حمایت آمریکا درک کرد» (آرتز، ۲۰۰۴: ۳۳).

نقش و نفوذ قابل توجه در کشورهای عرب منطقه: وجود دو مکان مقدس مسلمانان (مکه و مدینه) عربستان را در موقعیت ویژه قرار داده است، آنان ادعای رهبری جهان عرب را دارند و می‌توان گفت تا حدی هم در این امر

موفق بوده و از آن به عنوان ابزار اعمال سیاست خارجی نیز بهره برده‌اند. عربستان با در دست داشتن رهبری شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب نقش به سزا و نفوذ غیر قابل انکاری در کشورهای عرب منطقه دارد. این کشور در سال‌های اخیر تقابل فراگیر را با ایران آغاز کرده است و دخالت بحران سوریه، بحرین و یمن در همین راستا ارزیابی می‌گردد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۴۸).

ب) عوامل سیاسی ضعف قدرت دفاعی عربستان (ضعف برای عربستان و فرصت برای ج.ا.ا.)

۱) ضعف ساختار حکومتی و فقدان اصول دموکراسی: کشور پادشاهی عربستان دارای حکومت پادشاهی مطلقه است. تفکیک قوا وجود ندارد و از معیارهای دموکراسی به شدت فاصله دارد. شاهزادگان بر سر جانشینی پادشاه با هم رقابت فزاینده‌ای دارند. شاهان زیادی اوج بحران جانشینی را در نتیجه واگرایی خانواده سلطنتی پیش بینی می‌کنند (بلیگ، ۱۹۸۴: ۵۶).

۲) حاکمیت ارزش‌های قبیله‌ای به جای هویت ملی: جامعه عربستان مانند دولت آن تحت نفوذ نظام ارزش‌های قبیله‌ای قرار دارد و از هویت ملی به معنای کلان محروم است. لذا روند جامعه‌پذیری افراد در یک سیر ارتجاعی به سمت خاندان‌پذیری و اطاعت از هنجارهای قبیله حرکت می‌نماید و شاکله‌ای از جامعه ناهمگون را نمایان می‌سازد (کمالی، ۱۳۹۱: ۷۹).

۳) عدم مشروعیت واقعی حکومت و حاکمان در عربستان: اگر چه عربستان با تسلط بر نهادهای آموزشی و موسسات فرهنگی، روایات و داستان‌های تاریخی را با هدف مشروعیت‌سازی برای آل سعود تحریف می‌کند و قسمتی هم از مشروعیت خود را از طریق توزیع مجدد درآمدهای نفتی به دست می‌آورد، اما اخیراً گروه‌های سیاسی مخالف (اسلام‌گرایان و شیعیان) روایات و داستان‌های دیگری از تاریخ استخراج و قرائت رسمی دولت از وقایع تاریخی را به چالش کشیده‌اند. (مارتین، ۱۳۸۹: ۶۳ و ۹۱). به عقیده کارشناسان شکاف بین خاندان حاکم، اسلام‌گرایان و شیعیان عربستان مهمترین چالشی است که در آینده پیشرویی خاندان آل سعود خواهد بود (مارتین، ۱۳۸۹: ۲۶).

۴) اختلافات ارضی با همسایگان: این کشور با اکثر همسایگان خود اختلاف ارضی دارد و در مواردی باعث بروز منازعه و درگیری بوده است. مرزهای جنوبی این کشور با دو همسایه خود یعنی عمان و یمن مشخص نشده و مورد اختلاف است. با عراق و قطر بر سر خطوط مرزی اختلاف دارد و باعث تنش‌هایی در روابط بین این کشورها با عربستان بوده است.

۳- رژیم صهیونیستی

الف) عوامل سیاسی قدرت دفاعی رژیم صهیونیستی

اتحاد و هم پیمانی راهبردی با ابر قدرت آمریکا: آمریکا خود را متعهد به تأمین امنیت رژیم صهیونیستی می‌داند و در تمامی عرصه‌ها سیاسی، اقتصادی، نظامی و در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی از رژیم صهیونیستی حمایت می‌نماید. داشتن متحدی راهبردی مانند آمریکا برای رژیم صهیونیستی باعث ارتقاء وزن و قدرت سیاسی‌اش شده و برای ج.ا.ا. تهدید محسوب می‌گردد. قدرت‌دانی نتانیاهو برای کمک‌های سخاوتمندانه آمریکا در مسائل دفاعی و تأکید او با مبنی بر امنیت رژیم صهیونیستی به عنوان یکی از اولویت‌های اصلی سیاست خارجی آمریکا در دیدار سران دو کشور بعد از توافق هسته‌ای ایران (برجام) نشان از این اتحاد راهبردی نانوخته است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۲۲).

کسب پرستیژ نظامی به عنوان یک قدرت نظامی منطقه‌ای: رژیم صهیونیستی با پیروزی در جنگ‌های گذشته با اعراب، موفقیت‌های چشمگیر علمی و دفاعی، جسارت و ریسک‌پذیری، خود را به عنوان یک رژیم خشن و قدرت نظامی مطرح نموده است (اگر چه شکست‌های اخیر در جنگ ۳۳ روزه با حزب‌الله و جنگ غزه هبیت نظامی او را در هم شکسته است).

ب) عوامل سیاسی تضعیف‌کننده قدرت دفاعی رژیم صهیونیستی

۱) تضادهای شدید نژادی، تمدنی، فرهنگی و اجتماعی و گسترش دامنه اختلافات به داخل ارتش و نیروهای امنیتی: جمعیت یهودی اسرائیل آمیزه‌ای از ریشه‌های گوناگون نژادی، تمدنی، فرهنگی را در خود دارد و در این ترکیب تضادهای شدیدی دیده می‌شود. رهبری صهیونیسم باور داشت که زندگی مشترک در یک کشور به مثابه - ی کوره‌ی ذوب گروه‌های متضاد مهاجر را با هم ممزوج می‌کند، ولی این اتفاق نیفتاد و برعکس ترکیب ناموزون مهاجران و تلاش برای اسرائیلی کردن آنها با معیارهای گروه حاکم (اشکنازی و لائیک) تضاد بیشتری ایجاد نموده است (مؤسسه الدراسات الفلستینیه، ۱۳۸۴: ۲۱).

۲) عدم شکل‌گیری روحیه ملی به دلیل اختلافات قومی، نژادی و فرهنگی: به دلیل فقدان سنت‌ها، صفات، خصوصیات، ارزش‌ها، فرهنگ و تجارب مشترک در بین ساکنان سرزمین‌های اشغالی، شکل‌گیری روحیه‌ی ملی در بین آنها عملاً کار بسیار مشکل و غیر ممکن است.

روش شناسی

تحقیق حاضر از لحاظ نوع تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی - توسعه‌ای دسته بندی می‌گردد. از لحاظ روش تحقیق نیز در ردیف تحقیقات توصیفی - تحلیلی دسته بندی می‌گردد. جامعه آماری نیز شامل: کارشناسان و خبرگان حوزه‌ی سیاسی و روابط بین‌الملل که در امور دفاعی صاحب نظر بوده و تجربه‌ی مدیریت و فرماندهی در سطوح بالای نیروهای مسلح و یا در سایر مراکز و ارکان نظام را داشته‌اند، به عنوان جامعه آماری این تحقیق شناخته می‌شوند. حجم نمونه آماری شامل: تعداد ۴۵ نفر از جامعه آماری که به صورت هدفمند و با اشباع نظری و در حد کفایت انتخاب شده‌اند. در نمونه گیری هدفمند افرادی به عنوان نمونه انتخاب می‌شوند که در راستای

اهداف تحقیق اشراف اطلاعاتی کاملی از موضوع تحقیق داشته باشند. حجم نمونه برابر جدول زیر حدود ۴۵ نفر برآورد می‌گردد.

تعداد	ویژگیها	نوع (گروهها)
۴۵	دارای مدرک دکتری یا کارشناسی ارشد در رشته های علوم سیاسی و روابط بین الملل، که دارای تجربه و دانش کافی در درحوزه ی دفاعی و امنیتی نیز باشند	کارشناسان و خبرگان در حوزه ی سیاسی و دفاعی

روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی بوده است به این ترتیب که ابتدا با مطالعات اکتشافی، کلیه اسناد بالادستی از جمله آموزه‌های دینی تدابیر فرماندهی معظم کل قوا، سند چشم انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا، در حوزه ی سیاسی و دفاعی مورد مطالعه قرار گرفت، سپس تئوری ها و مبانی نظری در حوزه ی متغیرهای تحقیق، واکاوی شد. در مرحله ی بعد ضمن انجام مطالعات تطبیقی و محیط شناسی، نقاط قوت و ضعف ج.ا.ا در محیط داخلی و همچنین فرصت‌ها و تهدیدات در محیط بین‌المللی، در بعد قدرت سیاسی استخراج و مدل مفهومی پژوهش طراحی شد. سپس گویه‌ها از نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات استخراج و بدین ترتیب ابزار سنجش پژوهش آماده گردید و شاخص‌های روایی سنجی آن (روایی و پایایی) به صورت پایلوت در نمونه‌ی کوچکی از خبرگان حوزه-ی سیاسی و دفاعی اجرا شد و ضمن تأیید روایی بر اساس ضریب لاوشه، پایایی آن نیز طبق ضریب الفای کرونباخ (بالتر از ۰/۶) تأیید گردید.

جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از ماتریس‌های عوامل داخلی و خارجی، به این ترتیب که پس از مطالعات محیطی و تجزیه و تحلیل عوامل (داخلی و خارجی)، ۴ مؤلفه اصلی محیطی یعنی (نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) برای جمهوری اسلامی در حوزه سیاسی احصاء شد. این عوامل به عنوان ۴۵ گویه با انتخاب طیف پنج گزینه ای لیکرت یا سؤال در برابر نظر کارشناسان و خبرگان امر قرار گرفت. سپس با نظر خبرگان امتیاز، وزن و امتیاز موزون هر یک از عوامل محیطی تعیین گردید.

در ابتدا فراوانی عوامل داخلی را با توجه به قضاوت‌های شهودی و نقطه نظرات نمونه آماری تعیین و میانگین امتیاز مشخص شد. و با توجه به طیف پنج گزینه‌ای لیکرت عواملی که میانگین آن‌ها از ۳ کمتر بود؛ ضعف و آن دسته عوامل که میانگین آن‌ها بیش از ۳ بوده قوت محسوب گردیدند که نقش مؤثر و عمده‌ای در کسب قدرت برتر دفاعی کشور ایفا می‌نمایند.

برای تعیین وزن عوامل داخلی، پس از جمع‌آوری داده‌ها، میانگین ارزش اختصاص یافته به هر عامل را که از جامعه خبره و متخصص بدست آمده است محاسبه کرده و سپس بردار حاصل نرمالیزه شد تا وزن‌های بین صفر تا یک برای هر عامل به‌دست آمده و مجموع اوزان نیز یک شود.

برای محاسبه‌ی امتیاز وزن موزون عوامل داخلی نیز، وزن (درجه اهمیت) هر عامل را در امتیاز حاصل از میانگین وضع موجود نقطه نظرات خبرگان ضرب نموده و برای هر یک از سطرهای جدول در ستون امتیازات موزون ثبت گردید.

در مورد عوامل خارجی هم مشابه تکنیک عوامل داخلی عمل شد. یعنی ابتدا فراوانی عوامل خارجی را با توجه به قضاوت‌های شهودی و نقطه نظرات نمونه آماری تعیین و میانگین امتیاز مشخص شد. و با توجه به طیف پنج گزینه‌ای لیکرت عواملی که میانگین آن‌ها از ۳ کمتر بود؛ تهدید و آن دسته عوامل که میانگین آن‌ها بیش از ۳ بوده فرصت محسوب گردیدند که نقش مؤثر و عمده‌ای در کسب قدرت برتر دفاعی کشور ایفا می‌نمایند با توجه به تجزیه و تحلیل آماری فراوانی داده‌های عوامل خارجی، که از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده از جامعه‌ی خیره به‌دست آمده، میانگین وزنی هر یک از متغیرها همانند عوامل داخلی محاسبه و وزن نرمالیزه شده محاسبه گردید:

برای محاسبه‌ی امتیاز موزون وضع موجود عوامل خارجی، وزن (درجه اهمیت) نرمال شده هر عامل را در امتیاز حاصل از میانگین وضع موجود نقطه نظرات خبرگان ضرب نموده و برای هر یک از سطرهای جدول در ستون امتیازات موزون ثبت شد.

برای تعیین موقعیت راهبردی از نمودار SPACE و برای فرموله کردن راهبردها از تکنیک SWOT استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

با توجه به تکنیک‌های انتخاب شده (تجزیه و تحلیل عوامل خارجی و داخلی)، نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان گر آن است که در تحلیل وضع موجود عوامل داخلی (با محاسبه‌ی میانگین عوامل داخلی، و با توجه به جمع امتیازات موزون محاسبه شده) نمره‌ی دریافتی (در بعد سیاسی قدرت دفاعی) بیشتر از ۳ به‌دست آمده، این‌طور استنباط و نتیجه‌گیری می‌گردد که؛ ج.ا.۱ از نظر عوامل داخلی در مجموع دارای قوت می‌باشد.

و در تحلیل وضع عوامل محیط خارجی نیز با محاسبه‌ی صورت گرفته و با توجه به جمع امتیازات موزون محاسبه شده، نمره‌ی دریافتی وضعیت موجود عوامل خارجی (در بعد سیاسی قدرت) بیشتر از ۳ به‌دست آمده و این‌طور استنباط می‌گردد که؛ ج.ا.۱ از نظر عوامل خارجی نیز در مجموع دارای فرصت می‌باشد. جدول تحلیل عوامل خارجی به عنوان نمونه در زیر آورده شده است.

جدول محاسبه وزن‌ها (درجه اهمیت) و امتیاز موزون عوامل خارجی

ردیف	وضعیت	فرصت‌ها	امتیاز	وزن	امتیاز موزون
۱	فرصت	انطباق نداشتن ارزشها و هویت مردم ترکیه (اسلام) یا سیاستهای نظام حاکمدر این کشور (سکولاریسم)	۴/۲	۰/۱۱	۰/۴۴۲

۰/۵۰۴	۰/۱۲	۴/۲	فقدان اصول دموکراس، ضعف ساختاری و عدم تفکیک قوا در عربستان	فرصت	۲
۰/۳۵۲	۰/۰۸	۴/۴	عدم شکل گیری روحیه ملی در رژیم صهیونیستی به دلیل اختلافات شدید نژادی و قومی و فرهنگی	فرصت	۳
۰/۵۷۲	۰/۱۳	۴/۴	بیداری اسلامی و الهام گرفتن جنبش‌های کشورهای ایران پاخواسته منطقه از ارزشها و آرمانهای انقلاب اسلامی ایران	فرصت	۴
۰/۳۶۹	۰/۰۹	۴/۱	عدم توفیق آمریکا در دستیابی به اهداف مورد نظر در افغانستان و عراق و سوریه با استفاده از جنگ سخت و نیروی نظامی	فرصت	۵
۰/۴۱	۰/۱۰	۴/۱	عدم همراهی روسیه و چین به عنوان کشورهای تأثیرگذار با آمریکا و متحدانش علیه ایران و در نتیجه عدم شکل گیری اجماع بین‌المللی علیه ایران	فرصت	۶
۰/۳۷۸	۰/۰۹	۴/۲	سیاستهای دوگانه آمریکا و در نتیجه نخ نما شدن اهرمهای فشار بر ایران مانند حقوق بشر، مسئله هسته‌ای، حمایت از تروریسم و...	فرصت	۷
۳/۰۴۷	جمع امتیاز موزون فرصت ها				
امتیاز موزون	وزن	امتیاز	تهدیدات	وضعیت	ردیف
۰/۱۷۶	۰/۰۸	۲/۲	دیپلماسی فعال و نقش تأثیر گذار ترکیه در سازوکارهای سیاسی و امنیتی منطقه ای و بین‌المللی	تهدید	۱
۰/۲۷۳	۰/۱۳	۲/۱	هم پیمانی عربستان با آمریکا و حمایت سیاسی و نظامی آمریکا از عربستان	تهدید	۲
۰/۱۴	۰/۰۷	۲/۰	نفوذ قابل توجه عربستان بر کشورهای عرب منطقه و ادعای رهبری جهان عرب	تهدید	۳
۰/۴۶۳	جمع امتیاز موزون تهدید				
۲/۴۵۸	۱	جمع جبری عوامل خارجی			

در ترسیم نمودار **SPACE**، با این شرایط اگر چهار گروه قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدها را طوری بر روی محورهای مختصات قرار دهیم که فرصت ها γ مثبت، تهدیدها γ منفی، قوت ها X مثبت و ضعف ها X منفی در نظر گرفته شوند، جمع جبری X ها طول یک نقطه و جمع جبری γ ها عرض همان نقطه را نشان می دهد.

محورهای مختصات را نیز بر همین اساس رسم و نقطه مورد بحث را روی آن مشخص می - کنیم و از مرکز پاره خطی را تا آن نقطه ترسیم می کنیم. این بردار بیانگر وضع موجود است.

بردار وضع موجود دارای طول ۳/۰۲۹۵۵۵ و اختلاف زاویه ۷/۴۸ تا ۴۶/۷۷ درجه است. در شرایط فوق‌الذکر لازم است با اختصاص امکانات به نقطه مطلوب برسیم، لذا ضروری است امکانات به صورتی بهینه تقسیم شود.

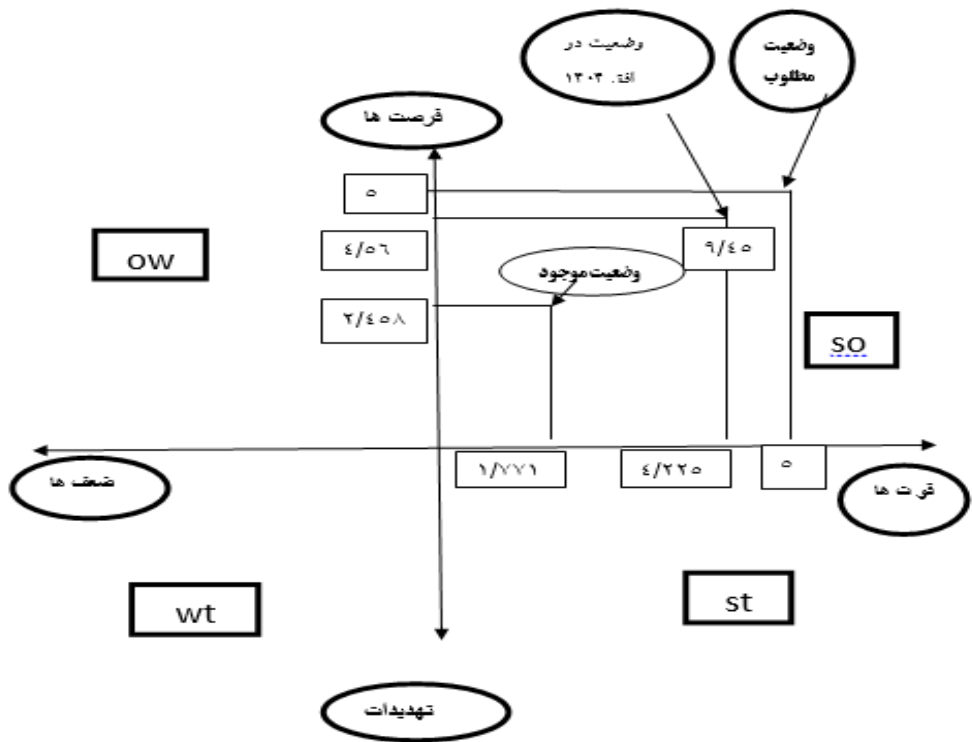
مدل SWOT در حالت معمولی متشکل از یک جدول مختصاتی دو بعدی است که هر یک از چهار نواحی آن نشانگر یک دسته راهبرد می‌باشد، بسته به موقعیت کشور که در کدام منطقه قرار داشته باشد راهبرد متناسب بایستی اتخاذ گردد.

جدول زیر وضعیت قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات را در وضعیت موجود و در افق ۱۴۰۴ نشان می‌دهد. (اعداد گرد شده اند)

1/225	قوت‌ها در افق ۱۴۰۴	-0/434	قوت‌های موجود
-2/525	ضعف‌ها در افق ۱۴۰۴	-2/205	ضعف‌های موجود
1/89	فرصت‌ها در افق ۱۴۰۴	0/047	فرصت‌های موجود
-2/67	تهدیدات در افق ۱۴۰۴	-2/411	تهدیدات موجود

. وضعیت فعلی قدرت سیاسی ج.ا.ا برابر نمودار SPACE (بردارمختصات دکارتی تعیین وضعیت) و محاسبات صورت گرفته در منطقه ی یک/ ۱ یعنی حالت تهاجمی بوده و نشان‌دهنده‌ی این مطلب می‌باشد که؛ جمهوری اسلامی در قدرت سیاسی از وضعیت مناسبی برخوردار است و فاصله ی زیادی با وضعیت مطلوب (قدرت برتر) ندارد. با توجه به جایگاه ج.ا.ا در جدول مختصات، بایستی به دنبال راهبردهای ترکیبی متشکل از نقاط قوت و فرصت باشد (راهبرد های SO).

در اجرای راهبردهای SO دولت‌ها با استفاده از نقاط قوت داخلی می‌کوشد از فرصت‌های خارجی حداکثر بهره‌برداری را بنماید و در اجرای راهبردهای ST می‌کوشد تا با استفاده از نقاط قوت داخلی خود، برای جلوگیری از تاثیر تهدیدات خارجی بر کشور استفاده کنند.

پس از این با تشکیل جدول SWOT و فرموله کردن راهبردها به هشت راهبرد حاصل شد که در نتیجه آمده است.

نتیجه گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه گیری:

قدرت یکی از کلیدی ترین مباحث علم سیاست است و نقش تعیین کننده در تامین اهداف و منافع ملی کشورها دارد. کشورها یی که احساس می کنند سهم آنان از قدرت جهانی کم است و با توجه به امکانات و مقدرات خود، شایسته ی جایگاه بهتری در نظام بین الملل هستند، سیاست افزایش قدرت را در پیش میگیرند، طبیعی است که جمهوری اسلامی ایران به دلایل مختلف از جمله موقعیت ویژه ی ژئوپلیتیکی و امکانات و منابع فراوان، و بر

اساس آموزه‌های دینی، تدابیر مقام معظم رهبری و سند چشم‌انداز به دنبال ارتقاء قدرت در ابعاد مختلف آن است.

اما ارتقاء قدرت، از جمله قدرت سیاسی و دفاعی مستلزم تدوین راهبردهای هوشمندانه است، و برای تدوین راهبرد مناسب ابتدا بایستی محیط داخلی و فضای متغییر بین‌المللی را شناخت. یعنی اینکه هم به مقدرات و امکانات داخلی توجه نمود و هم محذورات و ملزومات بین‌المللی را درک کرد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد؛ در محیط داخلی، جمهوری اسلامی ایران در مؤلفه‌های ثبات سیاسی، رهبری، روحیه ملی، ساختار حکومت، پرستیژ و اعتبار ملی و انسجام مذهبی - سیاسی واجد شرایط مطلوب بوده و نقاط قوت برای ج.ا.ا و تهدید برای رقبا و دشمنان محسوب می‌گردند. در مؤلفه‌ی «اتحاد و ائتلاف‌های نظامی و امنیتی» نیز به دلیل نداشتن متحدان راهبردی و یا مشارکت نداشتن در ساز و کارهای امنیتی و پیمان‌های نظامی، دارای ضعف بوده، برای رقبا و دشمنان فرصت محسوب می‌گردد. و اما در محیط منطقه‌ای کشورهای رقیب و متخاصم دارای شرایط زیر هستند:

الف) ترکیه: ترکیه در مؤلفه‌های ثبات در اصول سیاست خارجی، سیاست نزدیکی به آمریکا، توان بالا در ایفای نقش تأثیرگذار در سازوکارهای منطقه‌ای و بین‌المللی، عضویت در پیمان‌های نظامی - سیاسی ناتو، دارای نقاط قوت بوده که عامل تهدید برای جمهوری اسلامی محسوب می‌گردد. این کشور در زمینه‌های اختلافات سیاسی و مرزی با همسایگان، نفوذ ارتش در سیاست و کودتا‌های متعدد و در نتیجه عدم ثبات سیاسی، عدم انطباق ارزش‌های مردم با نظام حاکم، چالش‌های داخلی به ویژه مسأله‌ی کردها، دارای نقاط ضعف می‌باشد که برای ج.ا.ا فرصت مناسبی را ایجاد می‌نماید.

ب) عربستان سعودی: این کشور در مؤلفه‌هایی مانند برخورداری از حمایت آمریکا، نفوذ قابل توجه در کشورهای عرب منطقه، دارای نقاط قوت است که برای ایران تهدید محسوب می‌گردد و در مؤلفه‌های ساختار حکومتی، حاکمیت ارزش‌های قبیله‌ای به جای هویت ملی، عدم مشروعیت حکومت و اختلافات ارضی با همسایگان دارای نقطه‌ی ضعف است و برای ایران فرصت محسوب می‌گردد. آنچه مسلم است شکاف و جنگ قدرت بین خاندان حاکم، درماندگی در مقابل بیداری مردم بحرین و یمن و شیعیان این کشور مهمترین چالش آینده‌ی عربستان است.

ج) رژیم صهیونیستی: در مؤلفه‌های اتحاد و هم‌پیمانی با آمریکا، کسب پرستیژ در قدرت نظامی، واجد نقطه‌ی قوت است، که می‌تواند برای ایران عامل تهدید بوده و در مؤلفه‌های تضادهای شدید نژادی، مذهبی و تمدنی، فقدان مشروعیت سیاسی، عدم شکل‌گیری روحیه‌ی ملی به دلیل اختلافات قومی و مذهبی و نژادی دارای ضعف می‌باشد که در قدرت نظامی او بسیار تأثیرگذار بوده و می‌تواند برای ج.ا.ا فرصت مناسبی باشد

ب- پیشنهادها:

با توجه به تحلیل محیط راهبردهای پیشنهادی این تحقیق به شرح زیر است:

- ۱- بهره برداری از فقدان دموکراسی، ضعف ساختاری و عدم تفکیک قوا در کشورهای منطقه، از طریق تبلیغ کارآمدی نظام ج.ا.ایران به عنوان الگوی نظام مردم سالاری دینی، با هدف ناکارآمد نشان دادن ساختار سیاسی کشورهای مذکور و ایجاد مطالبات سیاسی مردم در این کشورها.
- ۲- برقراری روابط راهبردی با روسیه، چین و هند و جلب حمایت سیاسی آنها با استفاده هوشمندانه از شکاف امنیتی و راهبردی بین آنها و غرب با هدف جلوگیری از شکل گیری اجماع بین المللی علیه ج.ا.ایران از طریق دیپلماسی فعال و ثبات در سیاستگذاری های سیاسی بر اساس سه اصل عزت حکمت و مصلحت.
- ۳- جلوگیری از شکاف سیاسی و تفرقه در بین ملت با تکیه بر ارزش های اسلامی، صفات، خصوصیات و پیشینه تاریخی مشترک مردم، حول محور ولایت فقیه با هدف ایجاد اتحاد ملی و انسجام اسلامی.
- ۴- پرهیز از فرد محوری و ایجاد وحدت رویه در سیاست خارجی، با تکیه بر سه اصول محوری عزت، حکمت و مصلحت، با هدف افزایش ثبات در جهت گیری ها و اولویت های سیاسی خارجی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر اساس سند چشم انداز ۱۴۰۴.
- ۵- استفاده از فرصت بیداری اسلامی در کشورهای منطقه، از طریق الهام بخشی انقلاب اسلامی و ارائه الگوی مردم سالار دینی در جمهوری اسلامی ایران با هدف تاثیر گذاری بر جنبش های انقلابی منطقه و همگام نمودن آنها با انقلاب اسلامی.
- ۶- خنثی سازی دیپلماسی فعال برخی از کشورهای منطقه با نظام حاکم سکولار از طریق، بهره برداری از عدم انطباق ارزش های مردم مسلمان آن کشورها با سیاست های نظام حاکم، اختلافات بوجود آمده با همسایگان آنها، و مسئله ی اقلیت های قومی و زبانی، به منظور جلوگیری از تاثیر گذاری کشورهای مذکور (رقیب) در منطقه.
- ۷- بهره گیری از اختلافات شدید نژادی، قومی و فرهنگی در بین ساکنین سرزمین های اشغالی از طریق؛ آگاه سازی افکار عمومی علیه سیاستهای نژاد پرستانه رژیم صهیونیستی. ،به منظور جلوگیری از ارتقاء قدرت دفاعی رژیم اشغال گر قدس.
- ۸- مبارزه با تفکرات تکفیری- وهابی از طریق اشاعه ی مشروعیت الهی و مقبولیت مردمی نظام ولایی، تقویت انسجام سیاسی و دینی در کشور به منظور ایجاد یکپارچگی و امنیت پایدار و ارتقاء قدرت دفاعی کشور.

فهرست منابع :

الف - منابع فارسی

- احمدی، وحیده و همکاران (۱۳۹۴)، سال‌نمای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
- کمالی، حمید رضا (۱۳۹۱) خاورمیانه ۹، فرایند دولت ملت سازی در عربستان سعودی، تهران، ابرار معاصر
- استنسلی، استیک (۱۳۹۳)، جامعه شناسی قدرت در عربستان، ترجمه نبی الله ابراهیمی، تهران پژوهشکده مطالعات راهبردی
- بنی‌هاشم، میر قاسم (۱۳۹۲)، ترکیه؛ بسته اصلاحات و بازگشت به درون، ماه‌نگار دیده بان امنیت ملی، پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی: شماره نوزدهم آبان ۱۳۹۲
- باریر، جیمز و مایکل اسمیت، (۱۳۸۱)، ماهیت سیاست گذاری خارجی، ترجمه سید حسین سیف زاده، چاپ سوم، تهران: نشر قومس.
- تهامی، سید مجتبی (۱۳۸۴)، امنیت ملی، داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی، جلد اول، چ اول، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.
- حسنلو، خسرو (۱۳۸۸)، دیدمان و نقش آن در ترسیم چشم انداز، چ اول، تهران، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی)
- رضایی، سیاوش (۱۳۸۴)، گسترش و توسعه دامنه نفوذ ناتو به شرق، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۸)، مقایسه‌ی تطبیقی مؤلفه‌های قدرت ج.ا.ا با کشورهای آسیای جنوب غربی، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر
- سیف زاده، سید حسین (۱۳۸۹) اصول روابط بین‌الملل، چ ششم، تهران، نشر میزان
- صفوی همای، سید حمزه (۱۳۸۹)، کالبد شکافی سیاست خارجی جمهوری اسلامی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)
- عالم، عبدالرحمن، (۱۳۸۰)، بنیادهای علم سیاست، چاپ هشتم، تهران: نشر نی
- فارست، میشل (۲۰۱۲)، گزیده‌ی مقالات دفاعی - راهبردی نشریات کالج‌های دفاع ملی خارج از کشور، شماره ۱۲، خرداد ۱۳۹۱
- قوام، سید عبدالعلی (۱۳۹۰)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، چاپ هفدهم، تهران، انتشارات سمت
- ملک محمدی، حمید رضا (۱۳۸۵) ترکیه و اسرائیل دو ستون جدید منطقه‌ای، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)

- مارتین، لی نور جی (۱۳۸۹). چهره ی جدید امنیت خاورمیانه، ترجمه قدر نصیری، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)
- موسسه الدراسات الفلستینیه (۱۳۸۴). ساختار دولت صهیونیستی اسرائیل، ترجمه علی جنتی، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی معاصر
- مطالعات گروهی دانشجویان دوره ششم سیاست دفاعی، (۱۳۹۳)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی

ب- منابع انگلیسی

- Alexander Blight, From prince to King: Royal Succession in the House of Saudi in the Twentieth Century ,New York :New York University Press, 1984.
- Jackson ,Robert, "TI Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape, Political Studies, 47:431-56, 1999
- Paul Aarts, The Internal and the External: The Hos of saud's Resilience Explained, EUI Working papers, RSCAS no. 2004/33, 2004. p.vii